

بایسته‌های تحقق اتحاد عقل و عاقل و معقول

در حکمت متعالیه

محمد مهدی گرجیان، دانشیار دانشگاه باقر العلوم^(ع)

مجتبی افشارپور^{*}، دانشجوی دکتری فلسفه اسلامی دانشگاه باقر العلوم^(ع)

چکیده

قاعده اتحاد عقل و عاقل و معقول از مهمترین قواعد حکمت متعالیه است. این قاعده هر چند مدتها قبل از آغاز فلسفه اسلامی جزء مسائل فلسفی بوده است، اما فیلسوفان مسلمان رویکردهای مختلفی را نسبت به آن داشته‌اند. صدرالمتهلین علاوه بر پذیرش این قاعده، در جهت برهانی کردن آن تلاشهای فراوانی نمود و در این راه از عنایات الهی نیز بهره جست. او همچنین با استفاده از مبانی نظام فلسفی خود، رویکردی نوین در تبیین این قاعده در دو مقام پایه گذاری کرد و ثمرات مهمی را بر آن متفرع ساخت. پذیرش اینکه نفس عاقل هنگام مطلق تعقل بخواهد با معقولات خود یکی گردد، در ابتدا امری مستبعد است و ذهن انسان بدون تمهیدات و مقدمات لازم از قبول برهان قطعی بر آن ابا دارد. به همین دلیل به بررسی ادله این قاعده پرداخته‌ایم، بلکه یازده مقدمه لازم و بایسته را قبل از اثبات این قاعده بیان کرده‌ایم بطوریکه در هر بخش، مراد و مدعای فیلسوفان صدرایی قائل به اتحاد عاقل و معقول را توضیح داده‌ایم. در نتیجه پس از بررسی این مقدمات و بایسته‌ها، ذهن آماده پذیرش برهانی است که بتواند مدعا را اثبات کند.

مقدمه

نظام فلسفی حکمت متعالیه مجموعه‌یی به هم پیوسته از قواعدی است که هر کدام مستند به براهین و استدلالات یقینی است. گزاره‌هایی که با ترتیب خاص منطقی یکی پس از دیگری قرار گرفته و یک مجموعه منسجم را تشکیل داده‌اند. ارتباط تنگاتنگ بین این قواعد بگونه‌یی است که گاه نادیده گرفتن یکی از آنها یا اختلال در مقدمات اثبات هر کدام از آنها موجب مخدوش شدن برخی دیگر میشود. بعضی از این قواعد نیز که مستند به قواعدی مقدم بر خود هستند، تاثیرات شگرفی بر قواعد بعدی خود دارند. یکی از مهمترین این قواعد، مسئله اتحاد عقل و عاقل و معقول است. هر چند این بحث مدتها قبل از ملاصدرا مطرح بوده و اولین بار در فلسفه یونان طرح شده است اما تلاشهای ملاصدرا در تنقیح و تبیین این قاعده و سایر مسائل مرتبط با آن بگونه‌یی است که این قاعده را در حکمت متعالیه کاملاً از مکاتب گذشته متمایز میگرداند. ملاصدرا که این مسئله را از غامضترین مسائل فلسفه میداند، موفقیت خود در تبیین قاعده و اقامه برهان بر آن را فیض الهی و الهامی از جانب پروردگار متعال توصیف میکند.^۱ او حل

(نویسنده مسئول) Email: mojafs2@yahoo.com*

تاریخ دریافت: ۹۵/۱/۱۵ تاریخ تأیید: ۹۵/۳/۳
۱. ملاصدرا، الحکمة المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه، ج ۳، ص ۳۴۴-۳۳۹.

کلید واژگان

اتحاد عاقل و معقول ترکیب اتحادی
ترکیب ماده و صورت اشتداد وجودی نفس